

היבטים לשוניים פשוטת ראה פג

דקדוקי קריאה בפרשת ראה בהפטרה ובראשון של שופטים

יא כז	אַתְּ-הַבְּרַכָּה: הפסוק פותח באתנח אין כאן הכנה של טפחא
יא כט	כְּגֵרִים: אין דגש בזי"ן כפי שמופיע בחלק מהדפוסים
יב ב	עֲבָדוּ-שֵׁם הַגּוֹלִים: געיה בעי"ן, יש להקפיד על הפרדת התיבות והגיית הה"א, שלא יישמע 'עבדו שמה גוים'
יב ו	מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם: העי"ן בשווא נח והשי"ן אחריה בשווא נע, כן הדבר בהמשך פס' יא
יב ז	בְּרַכָּה: הכ"ף הראשונה בשווא נח למרות הקושי
יב י	וַיִּשְׁבְּתֶם-בְּטַח: געיה בוא"ו
יב יא	עליית שני
יב יג	הַשֹּׁמֵר: במלעיל ומ"ם סגולה, כן הדבר גם בהמשך ¹
יב יד	שֵׁם תַּעֲלֶה עֲלֵיךָ: טעם טפחא בתיבת שֵׁם. מְצִוָּךְ: כ"ף סופית דגושה
יב טו	נָתַן-לָךְ: געיה בנר"ן הראשונה. יֹאכְלֶנּוּ: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, בדומה לו גם בהמשך הפרק
יב טז	עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁכַּנּוּ כַּמַּיִם: טעם טפחא בתיבת תִּשְׁכַּנּוּ
יב יז	מַעֲשֵׂר: העי"ן בשווא נח, לא בפתח
יב כ	אַתְּ-גְּבַלְךָ: הלמ"ד בשווא נע ² . אֲכָלָה: הא' בחולם ולכן הכ' בשוא נע ³
יב כו	וּבָאתָ: במלעיל
יב כח	וְשִׁמְעָתָ: במלרע, לשון ציווי. מְצִוָּךְ: כ"ף סופית דגושה
יב כט	עליית שלישי
יב ל	אַחֲרֵי הַשְּׂמֵדִם מִפְּנֵיךָ: טעם טפחא בתיבת אַחֲרֵי. לְאֱלֹהֵיהֶם: האל"ף נחה, כך גם בהמשך
יג ג	וְנַעֲבַדְם: הנר"ן בקמץ גדול והעי"ן אחריה בקמץ קטן
יג ד	הַיִּשְׁכֶּם: היו"ד בחירק, אין לקרוא 'האישכם'
יג י	יָדְךָ: ביו"ד מרכא כטעם משנה וכן בפסוק טז. תְּהִיֶה-בָּו: געיה בת"ו ודגש חזק בבלי"ת מדין דחיק
יג יב	וַיִּרְאוּ: במלרע
יג יד	בְּנֵי-בְלִיעַל: הלמ"ד הראשונה מנוקדת בחירק חסר ולכן היו"ד אחריה בדגש חזק ומנוקדת בפתח, יש להבחין בין תנועת הלמ"ד לבין צליל היו"ד
יג טו	נַעֲשֵׂתָה: הקוראים ת"ו רפויה כשי"ן שמאלית צריכים להיזהר לא להבליע את השי"ן. בכל מקרה השי"ן בשוא נח

¹ הקורא מלרע ומ"ם צרויה בחשש שינוי משמעות.

² למראית עיני הבי"ת בתנועה קטנה (קיבוץ), אבל צוין כאן כמה פעמים שכתוב חריג במקרא "חסרות ויתרות" אינו משנה את הדקדוק. לכן התנועה כאן היא תנועת שורק גדולה (כמו במילה גבול). לא צוינה כאן געיה בבלי"ת כי יש געיה באל"ף באות הנסמכת.

³ אם יקרא בשוא נח ישמע כאלו מנוקד בקמץ קטן, ובמקום פועל בעתיד (מדבר) יהפוך לשם עצם או לציווי.

יג טז אַת-יְשָׁבִי: בִּירוֹד מֵרַכָּא כְּטַעַם מִשְׁנָה. הַחֲרָם אֵתָהּ וְאֵת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּהּ וְאֵת-בְּהֵמָתָה
לְפִי-חֲרָב: יֵשׁ לְהֵאִיץ מֵעַט אֵת קְרִיאַת תִּיבַת 'וְאֵת-בְּהֵמָתָה' הַמוֹטַעֲמַת בְּטַפְחָא, לְהַסְמִיכָה לְתִיבָה
שֶׁלִּפְנֵיהָ שֶׁהָרִי זֶהוּ הַמִּפְסִיק הָעֵיקָרִי הַחֲרָם אֵתָהּ וְאֵת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּהּ וְאֵת-בְּהֵמָתָה --- לְפִי-
חֲרָב⁴

יג יז וְשָׂרְפָתָּ בְּאֵשׁ: קִדְמָא וְאִזְלָא כֵּן צְרִיךְ לְהַטְעִים וְלֹא בְּמוֹנַח רַבִּיעַ⁵
יג יח וְנָתַן-לָהֶּן: גְּעִיָּה בְּנוֹ"ן הָרֵאשׁוֹנָה

יד א עֲלִיית רַבִּיעַי

קְרָחָה: הַקּוֹ"ף בְּקִמְצָא קֶטֶן

יד ד כְּשָׂבִים: יֵשׁ לְהִזְהַר מִפְּנֵי שִׁיכּוֹל הָאוֹתִיּוֹת ש-ב

יד י אֲשֶׁר אֵין-לּוֹ: תִּיבַת אֲשֶׁר מוֹטַעֲמַת בְּדִרְגָּא בְּנִיגוּד לְכֻלְלֵי מֵרַכָּא-דְּרַגָּא לְפָנֵי תְּבִירָא⁶

יֵשׁ לְשִׁים לֵב לְהַבְדִּילִים הַדְּקִים בֵּין הַמְּקָרָא שֶׁלִּפְנֵינוּ לְבֵין הַמְּקַבִּילָה בְּסַפֵּר וִיקְרָא יָא

יד יב וְהֶעֱזָנֶיהָ: הַה"א בְּקִמְצָא רַחֵב וְהֶעֱי"ן אַחֲרֶיהָ בְּקִמְצָא קֶטֶן, הַנוֹ"ן בְּחִירָק חֶסֶר וְהִיר"ד אַחֲרֶיהָ קְמוּצָה
וּבְדַגֵּשׁ חִזַּק

יד יג וְהָרָאָה: עוֹף זֶה בְּסַפֵּר וִיקְרָא מְכוּנָה דָּאָה, בְּדַל"ת בְּמִקּוּם רִי"ש

יד יד וְאֵת כָּל-עֲרַב לְמִינּוֹ: יֵשׁ לְהִזְהַר מִהַמְּקָרָא הַדּוּמָה בְּסַפֵּר וִיקְרָא, שֵׁם אֵין וְאִ"ו הַחִיבוּר לְפָנֵי תִיבַת
'אֵת'

יד טז אֵת-הַכּוֹס: אֵין כָּאֵן וְאִ"ו הַחִיבוּר בְּנִיגוּד לְפִסּוּק הַמְּקַבִּיל בּוִיקְרָא

יד יז וְאֵת-הַרְחָמָה: בְּמַלְעִיל!

יד כֹּא לֹא תֵאכְלוּ: לֹא בְּמוֹנַח וְלֹא בְּמִקָּף. לְגֵר: הַלִּמ"ד בְּפִתַח. לְנִכְרִי: הַלִּמ"ד בְּשׁוּא

יד כב עֲלִיית חֲמִישִׁי

יד כג מַעֲשֶׂר: הֶעֱי"ן בְּשׁוּא נַח

יד כד שְׂאֵתוֹ: הֶשִׁי"ן בְּשׁוּא וְהֵאל"ף בְּצִירִי

יְבָרְכֶךָ: כ"ף רֵאשׁוֹנָה בְּשׁוּא נַח, עַל אֵף הַקּוּשִׁי. כֵּן הַדְּבַר גַּם בְּהַמְשַׁךְ הַפְּרָק

יד כה בִּיְדֶךָ: וְלֹא בִּיְדֶךָ, הַדְּלִי"ת בְּשׁוּא נַע לֹא בְּסִגּוּל וְהַטְעַם בְּכ"ף

יד כו תִּשְׂאֲלֶךָ: גְּעִיָּה בְּתִ"ו. הֵאל"ף בְּקִמְצָא רַחֵב וְהַלִּמ"ד בְּשׁוּא נַע. וְאֶכְלָתָּ שֵׁם: טַעַם נִסּוּג אַחוּר לְכ"ף
וּדְגֵשׁ חִזַּק בְּשִׁי"ן מִדִּין אֵתִי מֵרַחֵק

טו א עֲלִיית שְׁשִׁי

טו ב לֹא-יִגָּשׁ: שִׁי"ן שְׂמֵאלִית

טו ד יְהִי־בָּךְ: גְּעִיָּה בִּירוֹד הָרֵאשׁוֹנָה וּדְגֵשׁ חִזַּק בְּבִי"ת מִדִּין דְּחִיק

טו ו וְהֶעֱבַטְתָּ: הַעֲמָדָה קְלָה בַּה"א לְמַנוּעַ הַבְּלַעַת הֶעֱי"ן הַחֲטוּפָה, וְעַל אֵף הַקּוּשִׁי, הַטִּי"ת בְּשׁוּא נַח

⁴ הֵעֵרָה זֶה מִיּוֹעֵדַת בְּעִיקָר לְבַעֲלֵי הַקְּרִיאָה הָאֲשַׁכְּנִים

⁵ כֵּן הוּא בְּכָל הַמְּקוּרוֹת חוּץ מִהַמְּנַחֵת שִׁי

⁶ דְּרַגָּא תְּבוּאָה כְּאֲשֶׁר יִשְׁנֵן לְפָחוֹת שְׁתֵּי הַבְּרוֹת הַמִּפְרִידוֹת בֵּין הַבְּרַת הַתְּבִיר לְבֵין הַבְּרַת הַמְּשֵׁרֶת. עַפ"י תוֹרָה קְדוּמָה: אֲשֶׁר אֵין-לּוֹ

טו ז תקפץ: הפ"א דגושה

טו ט קרבה: הק"ף בקמץ רחב והר"ש אחריה בשווא נע. ורעה עינף: יש להקפיד, כבכל מקום אחר במקרא, על קריאת העי"ן שאם לא כן, משבש את משמעות הכתוב

טו יא לענין: העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת העי"ן החטופה, הנ"ן בחירק חסר ולכן היר"ד אחריה דגושה. ולאבינף: הלמ"ד וגם הבי"ת בשווא נח, היר"ד בחולם והנ"ן אחריה בשווא נע: ול-אב-ינך

טו יב ועבדף: הבי"ת בקמץ גדול ושוא נע בדל"ת, כן הדבר גם בהמשך פס' יח

טו יד ומיקבף: המ"ם בחירק חסר והיר"ד אחריה דגושה ומנוקדת אף היא בחירק חסר

טו טז אהבף: הבי"ת בשווא נע

טו יז תעשה-כן: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בכ"ף מדין דחיק

טו יח בשלחף באזלא (קדמא) ולא בפשטא. בהרבה חומשים אין להבחין ביניהם כי כאן הקדמא היא על האות האחרונה

טו יט עליית שביעי

טו כ תאכלנו: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף פתח

טו כא תזבחנו: הבי"ת קמוצה

טו א ועשית פסח: הפ"א בדגש חזק מדין אתי מרחיק במקום אשר-יבחר: תיבת אשר מוקפת ולא במונח

טו ב וזבחת פסח: טעם נסוג אחור לבי"ת

טו ג תאכל-עליו: יש להעמיד קלות את קריאת הת"ו מפני הגעיה שם

טו ה נתן לך: הטעמה בת"ו, אין טעם נסוג אחור לנ"ן

טו ו לשכן שמו שם: תיבת שם בתביר, אין להסמיכה לתיבה שלפניה בזקף בשונה מקודמו יד כב לשכן שמו שם

טו יג באספך מגרנף: גם האל"ף וגם הגימ"ל בקמץ קטן

טו טו בכל תבואתך: בכל במהפך ולא במקף ולכן הכ"ף בחולם ולא בקמץ קטן

טו טז יראה כל-זכורף: בקדמא ואזלא ולא בתלישה (לא קורן אך יש חומשים)

טו יז נתן-לך: געיה בנ"ן

מפטיר בפרשת שבת וראש-חודש

הפטרת ראה לספרדים ישעיהו נד יא – נה ה: מנהג אשכנז השמים כסאי ככל שבת ראש חודש, ומשלימים 'עניה סוערה' בפרשת כי-תצא

נד יא ענייה: הנ"ן בחירק חסר והיר"ד אחריה בדגש חזק

נד יב ושמתו כדכד: כ"ף ראשונה בדגש קל על אף שהתיבה הקודמת מוטעמת בטעם משרת, מסתיימת בהברה פתוחה ובמלרע⁷. הדל"ת בשווא נח אע"פ שהכ"ף אחריה רפוייה

נה ב לשבעה: השי"ן בקמץ קטן

⁷ במחברת התיגאן של יהדות תימן היא נכללת ברשימת מילים בשם 'אוגירה' הכוללת מקרים חריגים דומים במקרא

הפטרות שבת ראש חודש, השמים כסאי ישעיה סו:

ג עָרַף כְּלָב: טעם נסוג אחר לעי"ן מְבַרְךָ: טעם נסוג אחר לבי"ת. למרות הנסיגה נשמר הצירי, אבל נוספה געיא, וכן בפסוק הבא

ח הַיּוֹחֵל: ה"א השאלה מנוקדת בחטף וטעם נסוג אחר ליו"ד. אִם-יִנְלַד-גְּוִי: יו"ד בחירק קטן, וא"ו בדגש חזק, קמוצה ומוטעמת מדין נסוג אחר, ולמ"ד בגעיא
יא מְיִז: להיזהר לא לקרוא מזיו

יב הַנְּנִי: נו"ן ראשונה, על אף הקושי, בשווא נח. הַשְּׁעִשְׁעוּ: שתי השיני"ן בקמץ רחב
יד וְזַעַם: במלרע

טז וְרָבוּ: הטעם בבי"ת מלרע; חֲלָלִי הלמ"ד בשווא נע.⁸
יז וְהַמְטֵה־רִים: המ"ם בחירק ולא בשווא⁹

יח בְּאֵה: במלרע

יט מְשִׁבֵי קֶשֶׁת: טעם נסוג אחר למ"ם ושי"ן בשווא נע

כא לְלוֹיִם: הלמ"ד רפויה ללא דגש ובשווא נח

מתוך חלק הדקדוק בתורה קדומה: "ארבעה ספרים אין מסיימים בהם אלא מלמעלה (כלומר כופלים את הפסוק הלפני אחרון) וסימניך יתק"ק – ישעיהו, תרי עשר, קהלת וקינות (איכה)"

הערה כללית בקשר לתפילת מוסף של שבת ראש חודש: יש לקרוא "חֲרָבָה עֵרְנוּ" כאשר החי"ת בקמץ גדול [והרי"ש בשווא נע] ולא בקמץ קטן [ושווא נח] שאז יש בכך כדי לשוות למילה זו משמעות שונה ובלתי רצויה.

ראשון של פרשת שופטים:

טז יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים: הפ"א והטי"ת בשווא נע. תִּתֶּן-לָךְ: געיה בתי"ו הראשונה

טז כ כִּתְּנוּ לָךְ: אין טעם נסוג אחר, כן הדבר גם בהמשך יז ב

טז כא שני במנחת שבת

תַּעֲשֶׂה-לָךְ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק

יז א כָּל דְּבַר רָע: טעם טפחא בתיבת כָּל, יש להקפיד על הפרדה בין שתי התיבות הנותרות

יז ד וְהִגַּד-לָךְ: געיה בה"א

יז ז תִּהְיֶה-בּוֹ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בבי"ת מדין דחיק

יז ח לִנְגַע: הלמ"ד קמוצה

יז י אֲשֶׁר יִבְתַּר ה': טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר

יז יא שלישי במנחת שבת

יז יב לְשֶׁרֶת שָׁם: טעם נסוג אחר לשי"ן הראשונה

⁸ 'חללי' לפעמים הלמ"ד הראשונה בשווא נח ולפעמים בשווא נע. צריך לעיין אם יש געיא בחי"ת במדויקים.
⁹ בנין התפעל

ילקוט סופר ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. איתא במדרש (ילקוט רמז תתע"ה): ברכה וקללה למה נאמר, לפי שנאמר "החיים והממות נתתי לפניך הברכה והקללה (דברים ל, יט)", שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן המקום לפנינו שני דרכים, נלך באיזה מהן שירצה, תלמוד לומר "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

ודברי המדרש תמוהין עד מאד, כי מי פתי יסור הנה¹⁰ לילך בדרך המות ובדרך הקללה עד שצריך להזהירו "ובחרת בחיים", ואם יצרו תקפו באופן שאף שידע מה הוא דרך האמת ומהו הקללה, ואפ"ה הולך בו, מה יתן ומה יוסיף לו אזהרה זו.

ויש לומר על פי מה שפירש ההפלאה הפסוק "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (דברים ל, טו).... ובחרת בחיים", דר"ל דשני דרכים נתתי לפניך לנצח את היצה"ר, "את החיים" זו התורה שנקראת "חיים", כדכתיב "עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג, יח)", "ואת המות" ע"י זכרון יום המיתה, כאשר אמרו (ברכות ה.) דיזכיר לו יום המיתה, "ובחרת בחיים" לנצחו ע"י התורה, כמו שאמרו חז"ל (סוכה נב.) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית מדרש. וזה כונת המדרש: שמא תאמר ובחרת במות לנצח היצה"ר ע"י זכירת המיתה, לכך נאמר "ובחרת בחיים" להתגבר על היצה"ר ע"י תורה שהיא עץ חיים היא למחזיקים בה.

בן לאשרי ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. המפרשים דקדקו דתיבת "היום" כמיותר. ויש לפרש ע"פ דברי המפרשים (אבות פ"ב) "ושוב יום אחד לפני מיתתך", דאם תרצה לעשות תשובה, עצה הנאמנה לחשוב שהיום ח"ו יומך האחרון, ואיך לא תעשה תשובה, דאם לא עכשיו אימתי, ועיד"ז תכניע היצה"ר. אך הרשעים הרודפים אחר תענוג בשר, הם אומרים להיפך: "אכול ושתו כי מחר נמות (ישעיהו כב, יג)". וזה שאמר הכתוב "אנכי נתן לפניכם היום", היינו העצה של אמירת "היום", ובוה יש ברכה לצדיקים שע"י זה חוזרין בתשובה, וקללה לרשעים שע"י זה עוד חוטאים יותר רח"ל.

הרב גור אריה צור נר"ו. אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה מובא באור החיים הק' שבאמרו אנכי ירמוז לקב"ה כי הוא הנותן את הברכה, ובאמרו ראה לשון יחיד ירצה לומר שבערך זה שהברכה מעם ה' יהיו כולם שוים כאיש אחד.

ועל דרך הרמז והסוד יש לומר: כשם שאנכי ירמוז לקב"ה, כמו כן באמרו ראה ירמוז על דרך הסוד לשם הק' ראה מע"ב שמות, היוצאים מפסוקים ויסע ויבא ויט בפרשת בשלח. ועל פי זהר חדש המורה לכוון שמות ע"ב בפרשה שניה ושלישית של ק"ש, השם רא"ה מכוון בפרשה שניה כנגד שם יהוה (אשר ה' נתן לכם ושמעתם וגו').

ומובא בספר שרשי השמות להרמ"ז שהשם ראה הוא השם הנותן כח לתועי בינה לבחור בדרך הישר. וזה שאמר כאן את-הברכה אשר תשמעו וגו' והקללה אם-לא תשמעו וגו'. ונשלח המלאך בשם ראה להנחות את האדם לבחור בטוב, ככתוב לקמן (ניצבים, ל, יט) נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים.

ועוד יש לומר שהוא השם המסוגל ליתן שפע של מציאת חן בעיני ה', ורמוז כוחו בשמו, ראה. וכן משה רבינו השתמש בשם זה למציאת חן כמובא בפרשת כי תשא "ראה אתה אמר אלי וגו' וגם מצאת חן בעיני (שמות לג, יב), וגו'.

¹⁰ לשון המקרא מי פתי יסור הנה (משלי ט, ד/ד).

ועל דרך הצח, הוא שהתכוון דוד המלך באמרו פָּנִיךָ הָאֵר בְּעֶבְרֶיךָ וְלִמְדֵנִי אֶת חֻקֶיךָ (תהלים קיט, קלה). הוא המלאך ראה הוא הָאֵר, המאיר פנים לעבדי ה' ללמדם הדרך אשר ילכו בה.

ועוד על דרך הרמוז, אמר ראה אָנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. בְּרָכָה בטעם טיפחא, והיא מכללי הניקוד לפני סוף פסוק, מכל מקום הטיפחא משמשת כעין הפסקה קלה בינה לבין המלה קללה.

וכאומרו: ראה אָנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה. בְּרָכָה אָנְכִי נִתֵּן, וּקְלָלָה אֵינִי נֹתֵן, אלא הכל לפי מעללי איש.

וכן ירמוזו אֵלֶיךָ מִלֵּיא לְדַבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (תנחומא במדבר), מְצִינֵנו שְׁעָקָם הַכְּתוּב שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ תְּבוֹת בְּתוֹרָה, שְׁלֹא לְהוֹצִיא דָבָר טְמֵאָה מִפִּי, שְׁנֵאמַר: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה (בראשית ז, ח), וְלֹא פְתִיב: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה.

כמו כן כאן יתיצבו הטעמים לימין הלשון הנקיה של התורה, שלא להזכיר שם הקללה על הברכה, ולכן הפסיק בטיפחא בין הברכה לקללה. כזה: ראה אָנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה, וּקְלָלָה.

ועל דרך המוסר, ירמוז בטיפחא, לומר לך שרק כטפח בין הברכה והקללה, לכן וְחָחִי יִתֵּן אֶל לְבָבוֹ (קהלת ז, ב"י) ולא יבטח בעשרו ובכח ידו ואף לא בחכמתו, ויהיה כל ימיו בתשובה ובכך לטפח את יראתו על מנת להטפח, ולא יקרבו זה אל זה הברכה, והקללה.

וגם לקוראים לטעם זה בלשון "טרחא", ירמוז בזה שיהיו זכאים לברכה, ולא יטריחו את בוראם לחפש להם כביכול מדה כנגד מדה על קללה שלא תבוא עליהם ח"ו.

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. שכן ירמוז הכתוב לנבואת ירמיהו מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג, לח). והוינו בה, בשלמא הרעות, לא תצא, מפי עליון, אך הטוב ודאי יצא מפי עליון שהוא הטוב, ומאי והטוב אשר אמר הפסוק. ועוד, מפי עליון לא יצאו הוי ליה למימר: לא יצאו הרעות והטוב. ומאי לא תצא הרעות והטוב. אלא כך פרשהו: מפי עליון לא תצא ערבוביה של הרעות והטוב, אלא רק הטוב לבדו. והרעות, מעשה ידי האדם המה, כאומרו: (ירמיהו ב, יט) תִּסְרְדָה רְעֵתְךָ וּכְפִירוֹשׁ רֵשׁׁי: סוף שרעתך תביא עליך יסורין. והכל לפי מעללי איש.

וכן יובן הפסוק: וקללה – אם לא תשמעו, הרי שיביאו אותה על עצמם, כפרי מעלליהם. וברכה – אם תשמעו, ראה אָנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה.

ועוד יש ליתן טעם מדוע התחיל ביחיד ראה, וסיים ברבים: לְפָנֶיכֶם. ולעומקו של מקרא יש לומר כי בא הכתוב לרמוז על הערבות¹². שהאחד כרבים והרבים כיחיד, ואשר על כן נאמר נתן שהן אותן אותיות ישר והפוך, לומר לך כשם שהיחיד נותן לרבים, כך הרבים נותנים ליחיד. ואָנְכִי בתווד, בין ראה ובין לְפָנֶיכֶם כי הוא הנותן כח לערבות, שהיא גזירת עליון לעמו ישראל, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב (במדבר כג, ט) שם ערבות כלל.

¹¹ לעתים אני מנקד ניבים מקראיים בציון המקום, אע"פ שהכותב לא נתכוון להביא פסוק.
¹² א"ה. יש לדון בניקוד מלה זו. הניקוד המוצג כאן הוא של המלה עָרַב – לשון מתיקות. הניקוד של מי שערב על הלוואה למשל הוא כנראה עָרַב. לפי זה 'כל ישראל עָרַב'ים זה בזה, ואינו נשמע עָרַב. שם העצם המופשט לפי זה עָרַבּוּת.

יב י מלוא העומר. ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר יי אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מקל איביכם מסביב וישבתם בטח. אפשר על פי פירוש רש"י עה"פ "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהים פי אתם עברים את הירדן אל ארץ פנעו: והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם (במדבר לג, נא/נב)", וז"ל: כשאתם עוברים בירדן ביבשה, על מנת כן תעברו [להשמיד את יושבי הארץ], ואם לאו מים באים ושוטפים אתכם, עכ"ל. ובזו מובן "ועברתם את הירדן" על מנת כן "וישבתם בארץ אשר ה' אלקיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם מסביב", והיינו בתנאי לאבד את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים, וכשתקיים התנאי אז "וישבתם בטח", כי אם לא כן אזי "והיה אשר תותירו מהם לשפים בעיניכם ולענינם בעיניכם וצרו אתכם (פס' נה)", עכ"ל. וכ"כ במלא העומר בפרשת עקב עה"פ "שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים (דברים ט, א)", וז"ל: יראה על פי מה שכתב רש"י בפרשת מסעי: כשאתם עוברים על מנת כן תעברו ואם לאו מים באים ושוטפין אתכם, וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן. וזה הכוונה כאן "שמע ישראל" בלשון יחיד, שמצות ה' הוא על כל יחיד ולכון דמה] ש"אתה עובר היום את הירדן", הוא על מנת כן יעבור "לבוא לרשת גוים"¹³.

יב יג הרב עמרם איזנשטיין השמר לך פן-תעלה עלתיך בכל-מקום אשר תראה:

קשה למה הפסיקו ביהשמר לך פן תעלה עולותיך, והרי בזה משמע שמזהיר לגמרי שלא להעלות עולות, [ולכאורה היה ראוי להטעים: השמר לך - פן-תעלה עלתיך בכל-מקום אשר תראה:]. והנה במשנה בזבחים (קיג.) מבואר שבבמה א"צ כהן¹⁴, וגם ישראל יכול להקריב בבמה, וא"כ יוצא שמחמת איסור העלאת חוץ, יוצא שאין ישראל, יכול כלל להעלות עולות [בעצמו אלא ע"י כהן], בזמן איסור הבמות. והנה הענין מדבר בישראלים¹⁵, וא"כ י"ל שבתחילה אמר הכתוב שלא יעלו הישראלים עולות כלל, ויבכל מקום אשר תראה הוא רק תוספת הסבר למה לא יעלו עולות כלל, משום שבשעת איסור הבמות אינם יכולים להעלות בכל מקום אלא במקדש, ושם צריך כהן.

יד יא-יב **כל-צפור טהרה תאכלו: וזה אשר לא-תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה:** רש"י. **וזה אשר לא תאכלו** - לאסור את השחוט. תמוה מאוד! וכי יעלה על הדעת להתיר עופות טמאים בשחיטה? וכי יעלה על הדעת להתיר בהמות או חיות טמאות בשחיטה? דברי רש"י כאן ממשיכים את פירושו על המקרא הקודם. **כל צפור טהרה תאכלו** - להתיר מסולחת צמחורע (ראה ספ"ד קג.). (יב) **וזה אשר לא תאכלו** - לאסור את השחוט. מצורע שנרפא מצרעתו מביא שתי צפורים. אחת נשחטת ודמה נכנס בכלי חרס שיש בו מים חיים; השנייה נטבלת יחד עם אזור ושני-תולעת (חוט צמר צבוע בתולעת שני) במים ובדם, ומזים

¹³ הערת המערכת. כך מפורש בסוטה (לד.) דמה שאמר להם משה "על מנת כן תעברו", היינו על מצות ירושת א"י, כדאמרה הגמ' שם: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר "והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם", אם אתם עושין כן מוטב, ואם לאו באין מים ושוטפין אתכם, ע"כ. וכן הוא בתוספתא (פ"ח סוטה ה"ה), וכן איתא במדרש הגדול שם "והורשתם את כל יושבי הארץ, צוה אותם לאבד שבעה עממים". וכן מפרש הרלב"ג והספורנו שם בפרשת מסעי. אבל המלבי"ם שם כתב דקאי גם על מצות איבוד ע"ז, וז"ל: כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם לאו מים באים ושוטפים אתכם, ולפי"כ כל המאמר הוא מאמר תנאי, וכן פירושו אם תעברו והורשתם את כל יושבי הארץ, שהוא תנאי א' שלא ישאירו מהם ויכרתו ברית עמם, ב' ואבדתם את כל משכיתם, עכ"ל. וע' ויאל משה (מאמר א' פרק צ"ה) דנקט בפשיטות דקאי על מצות איבוד עבודה זרה.

¹⁴ ובתוספות יו"ט ובמלאכת שלמה כתבו שזה לכו"ע, [ולא רק לרי יהודה].

¹⁵ כמבואר בפסוק יב שאמר לישראלים שלא יניחו את הלויים. ולכן בפסוק יא לא הזכיר יבכורי, משום שזה ממתנות כהונה.

אותם על המצורע המטהר, ומשתלחת על פני השדה. בשני הפסוקים מפרש רש"י שבשר הציפור השחווטה אסור, ובשר המשולחת אם יצוד אותה מותר.

יד כא ילקוט סופר לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליי אלקיך. לא אמנע להעתיק מה ששמעתי מפה קדוש הרה"ג הצדיק מו"ה הלל ליכטנשטיין אבדק"ק קאלאמייע ז"ל לפרש הא דאיתא במסכת ע"ז (כ.) ר' מאיר סובר דנבילה יכול ליתן או לגר תושב או לנכרי, דאחד גר ואחד נכרי בין בנתינה בין במכירה, ו"או מכור" דכתיב, בא להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי. והקשו התוס' (ד"ה ור"מ) וכי אם יש לו לאדם חפץ למכור, יתנו לגר קודם שימכרנו לנכרי. ותירצו דנבילה אינה שוה לישראל אלא דבר מועט, שלא היו נכרים מצויים ביניהם, ולגר הוא שוה כשאר בשר. ובנודע ביהודה (יו"ד סימן מ"ה) הביא קושית הגאון מוה"ר וואלף באסקאוויטץ ז"ל לאלו השיטות דמן התורה מותר לבטל איסור לכתחילה, א"כ הנבילה שוה הרבה לישראל, שהרי יכול לבטלה ברוב, וא"כ הדרה קושית התוס' לדוכתה דמדוע צריך ליתנה לגר.

ויש לומר דכתב הרשב"א (חולין צח.), דאף דמותר לבטל, מכל מקום גנאי הוא לישראל לבטל איסור לכתחילה ע"ש. וסברת הדבר, דכיון שישראל קדושים הם, ואף מקדשין עצמם במותר להם, לכן אינם רוצים ליהנות מאיסור שנתבטל, ועל כן אין מבטלין. ונמצא דאינו שוה להם אף דבר מועט. וזה כוונת הפסוק לא תאכלו נבילה אלא לגר אשר בשעריך תתננה, ובא הכתוב להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי, וקשה קושית התוס' הא לא יתננה לגר אם יוכל למכור לנכרי, וצריך לומר דנבילה אינו שוה לישראל אלא דבר מועט. וקשה קושית הג"ר וואלף זצ"ל דהא מדאורייתא מותר לבטל ושוה הרבה, ולזה אמר "כי עם קדוש אתה לה' אלקיך", וא"כ גנאי לישראל לבטל איסור ולהנות ממנו, ואינו שוה הרבה, ועל כן נתינה דגר מוקדם למכירה דנכרי, ודפח"ח ודברי פי חכם חן (קהלת י, יב).

א"ה. רש"י בפרשת משפטים משווה נבלה לטרפה, כתוב שם ואנשי קדש תחיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לפלב תשלבון אתו (שמות כב, ל). ופירש רש"י שם. אף הגוי ככלב. או אינו אלף מלב כמשמעו? תלמוד לומר ענבלה: "או מכור לנכרי" – קל וחומר לטרפה, שמוחלת בכל הגזמות. אם כן מה תלמוד לומר לכלב? לימדך שהכלב נכבד מן הגוי, שהגבלה לגוי והטרפה לכלב. ע"כ רש"י. עדיפות הטרפה על הנבלה היא כי נבלה היא אב הטומאה, אבל בטרפה יש רק איסור אכילה על הבשר, אבל הבשר הוא טהור.

הגדרת 'טרפה' לעניננו בהמה (או חיה או עוף) טהורה שנשחטה כדין, ונמצא בה נקב במקום שלולא נשחטה היתה מתה מחמת הנקב או סיבה אחרת שהיתה גורמת למותה; נבלה – בהמה טהורה או עוף טהור¹⁶ שמתו ללא שחיטה כשרה.

יד כא הרב גור אריה צור

לא תאכלו כל-נבלה לגר אשר-בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלקיך לא-תבשל גדי בחלב אמו

יש לשאול מדוע סיים ענין המאכלות האסורות בפסוק זה לא-תבשל גדי בחלב אמו. ועל דרך הדרש, ירמוז הפסוק על עם ישראל והשכינה הקדושה. גדי הוא כנגד עם ישראל, ואמו היא כנגד השכינה הקדושה. וכפי שנאמר בעטרה שעטרה לו אמו (שיר השירים ג, יא) וגו'. וכאומרנו:

¹⁶ בנבלת עוף טמא אין טומאה א"כ הבשר ראוי לאכילה (אצל הגויים) ויגע בטומאה; נבלת עוף טהור עצמה טהורה, אבל אם נאכלה מטמאה את האדם האוכלה.

אשרי הגדי שינוק חלב מאמו, אשרי ישראל שינוקים תורה מהשכינה הק'. ואם מבשלים הגדי בחלב אמו לא עוד יוכלו לינוק חלב מאמם. ולכן נאמר לא-תבשל גדי בחלב אמו, אלא השביעוהו מחלב אמו ובכך יתקיים בנו ארץ ימים אשביעוהו ואראוהו בישועתי (תהלים צא, טו). ואשר על כן נסמך לו כי עם קדוש אתה לה' אלהיך שע"י היניקה מהתורה הק' יתקיים בנו כי עם קדוש אתה לה' אלהיך. ובשימת לב, הסמיך הכתוב כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לאיסור בישול בשר בחלב הנכתב לאחריו, ולפרישה ממאכלות אסורות ומכירתן לנכרי הכתובות לפניו: לא תאכלו כל-גבלה לגר אשר-בשעריך תתננה ואכלה או מכל לנכרי כי עם קדוש אתה וגו'. לא-תבשל גדי בחלב אמו. ונדרש לפניו ולאחריו. לומר כנ"ל: שעל ידי פרישה מן הטומאה מחד, ועל ידי היניקה מן התורה מאידך, בזה אנו נבדלים מן הגויים להיות עם קדוש לה' אלקינו. או כלך לדרך זו: שהיותנו עם קדוש לה' אלקינו היא הגדר המפרידה בין הטומאה והנכרי מחד, לבין יניקתנו מן התורה הק', מאידך.

לראש חדש אלול קטע נוסף מידידנו גור אריה צור נר"ו, מובא כאן למרות האריכות היחסית בגלל התקרבותנו לחודש הרחמים והסליחות. וישא משלו ויאמר. **מובא בזה"ק** [וכן בהקדמה לתיקוני הזהר] כי השם השולט בחדש אלול הוא **ההו'** היוצא מסופי תיבות עם הניקוד של ראשי התיבות בפסוק: (דברים ו, כה) **וַיְצַדֵּק תְּהִיָּה לְנוּ כִּי : הַהוּ'**

ומובא בשם האר"י הק' (וכן מובא ברב הסידורים) לכוון את שם השם השולט באותו חדש, במוסף של ר"ח בחתימת מקדש ישראל וראשי חדשים. **ומובא עוד** במדרשי הזה"ק שכל אימת שיקדים י' או ו' לאות ה' בשם ה' השולט בחדש, הרי זה חדש של רחמים. ובהקדים האות ה' לי' או ו' הרי זה חדש של דין. ובחדש אלול בהיות שם ה' השולט בו כנ"ל ההו' הרי הוא לכאורה חדש של דין, באשר יקדימו האותיות ה'ה' לאותיות ו'י'. **ויש ליתן טעם** להיותו נקרא חדש הרחמים והסליחות¹⁷. ולעומקו של מקרא יש לומר כי אכן, מצד עצמו הוא חדש שמתגברים בו הדינים כנ"ל, ושולט בו השם הק' ההו' שהוא שם של דין. ואשר על כן קבעו להרבות בו תחנונים ותפילות של רחמים כדי לעורר בו מידת הרחמים, עד אשר נקרא הוא בעצמו חדש הרחמים והסליחות. והכוונה בזה שהוא חדש שמרבים בו רחמים וסליחות כדי ליתן תגבורת הרחמים על הדין.

ולכן רמזוהו בשיר השירים **אָנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי (א, ו)** ונאמר שם (ח,א) **שָׁמְאָלוּ תַּחַת רֵאשֵׁי וַיִּמְיֵנוּ תַּחְבְּקֵנוּ וּפִירוּשׁוֹ הַשְּׁמַאל שֶׁהִיא גְבוּרָה וְדִין הִיא תַּחַת רֵאשֵׁי, בַּהֲיַחְבָּא, וַיִּמְיֵנוּ שֶׁהִימִין הוּא חֶסֶד וְרַחֲמִים, יִמְיֵנוּ תַּחְבְּקֵנוּ בַּגִּילּוּי. וְמָה שֶׁהִימִין מַחְבֵּקַת בַּגִּילּוּי, וְהַשְּׁמַאל בַּהֲיַחְבָּא, זֶה מִכַּח רִיבּוּי הַרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת שֶׁמֵרַבִּים בַּחֲדָשׁ זֶה בַּרַחֲמִים וּבַצְּדָקָה לַהֲפֹכּוֹ מִדִּין לַרַחֲמִים. וְלִכֵּן הוּא יוֹצֵא מִהַפְּסוֹק וַיְצַדֵּק תְּהִיָּה לְנוּ כִּי.**

ועוד נאמר בפסוק שממנו יוצא השם הק' השולט בחדש אלול: וַיְצַדֵּק תְּהִיָּה לְנוּ כִּי נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוְּנוּ. וְמָה הִיא הַמִּצְוָה הַזֹּאת שְׂאוֹמֵר הַנְּבִיא, הוּא אוֹמֵר זֹאת מִצְוַת הַיְרָאָה. שֶׁכֵּן כְּתוּב בַּפְּסוֹק שֶׁלִּפְנֵינוּ [שם כד']

¹⁷ א"ה. הטעם הפשוט כי בו, בצירוף עשרת הימים הראשונים של תשרי, כלולים ארבעים הימים האחרונים שמשעה עלה להר, וירד עם הלוחות השניים.

וַיְצַונוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְרַצָּה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וּמִצּוֹת הַיְרָאָה הֵיא תְּכַלִּית מִצּוֹת הַתְּשׁוּבָה. וְאִשׁר עַל כֵּן נִמְצְאוּנוּ לְמִדֵּים עַל ג' מִצְוֹת בַּפְּסוּקִים אֵלוּ שֶׁל חֹדֶשׁ אֱלוּל: תְּשׁוּבָה, וּתְפִילָה וְצַדִּיקָה. תְּשׁוּבָה כִּנ"ל, וְצַדִּיקָה תִּהְיֶה לָנוּ כַּפְּשׁוּטוֹ, וּתְפִילָה כִּנְגִיד מֵה שֶׁנֶּאֱמָר כִּי נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְפָנָיו ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאִשְׁר צִוֵּנוּ. מֵה הֵיא הַמִּצְוָה אִשְׁר נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת לְפָנָיו ה', הֵיא אֹמֵר זֹאת תְּפִילָה. כִּכְתוּב (תְּהִלִּים קב, א): תְּפִלָּה לְעֵינֵי כִי יַעֲטֹף וְלְפָנָיו ה' יִשְׁפָּךְ שִׁיחוֹ. וְהֵינּוּ: תְּשׁוּבָה וּתְפִילָה וְצַדִּיקָה מְעַבְרִין אֶת רֹעַ הַגְּזִירָה.

וּלְעוֹמְתוֹ חֹדֶשׁ תְּשָׁרֵי אִשְׁר בּו יָמֵי הַדִּין, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים, הַשֵּׁם הַשּׁוֹלֵט בּו הוּא שֵׁם שֶׁל רַחֲמִים: וְהֵיא הַיּוֹצֵא מִסּוֹפֵי תִיבוֹת שֶׁל הַפְּסוּק: וַיְרָאוּ אֶתְּהָ שְׁרֵי פְרָעָה (בְּרֵאשִׁית יב, טו').

וּבַהֲיֹת הָאוֹת ו' קוֹדֶמֶת לָאוֹת ה', וְהָאוֹת י' קוֹדֶמֶת לָאוֹת ה', הֵיא הוּא שֵׁם שֶׁל רַחֲמִים. שְׁרֵיבוֹי הַרַחֲמִים בַּחֹדֶשׁ אֱלוּל, יֵשׁ בּו כְּדִי לְהַפּוֹךְ אֶת יָמֵי הַדִּין שֶׁל חֹדֶשׁ תְּשָׁרֵי לִימִים שֶׁל רַחֲמִים. וְלִכֵּן הַשֵּׁם הַשּׁוֹלֵט בַּחֹדֶשׁ תְּשָׁרֵי הוּא שֵׁם שֶׁל רַחֲמִים. וְעוֹד, הֵיא אִמְרוּ חֲזו"ל (וִיקְרָא רַבָּה יא, ז') אֵין וְהֵיא אֵלָא לְשׁוֹן שְׂמַחָה. וְאִשְׁר עַל כֵּן הַשֵּׁם הַשּׁוֹלֵט בַּחֹדֶשׁ תְּשָׁרֵי הֵיא שֵׁם שֶׁל שְׂמַחָה, וַיָּמֵי הַדִּין הַבָּאִים עֲלֵינוּ לְטוֹבָה נִהְפְּכִים לָנוּ לִימֵי שְׂמַחָה, עַד שִׁיּוֹצְאִים זְכָאִים וְשְׂמַחִים מִן הַדִּין כְּשֶׁלּוֹבִיָּהֶם בִּיָּדֵיהֶם לְנַעֲנַע בָּם לֵה' עַל כָּל הַטוֹב אִשְׁר גַּמְלָנוּ.

וְנִרְמָזוּ הַדְּבָרִים בַּפְּסוּק אִשְׁר מִמֶּנּוּ יוֹצֵא שֵׁם ה' שֶׁל תְּשָׁרֵי, וְהֵיא: וַיְרָאוּ אֶתְּהָ שְׁרֵי פְרָעָה, שְׁשָׁרֵי פְרָעָה הֵם 70 שְׁרֵים שֶׁל מַעֲלָה שֶׁל כָּל הָאוֹמוֹת, הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם כּוֹל "פְּרָעָה", הֵם מֵהַלֵּלִים אֶת כְּנִסְתֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָיו ה', בְּרֹאוֹתֶם אוֹתָהּ מִרַבָּה בַּצַּדִּיקָה וּבַסְּלִיחוֹת וּתְחִנּוּנִים. וְאִשְׁר עַל כֵּן הַמִּשְׁךְ הַפְּסוּק הוּא וַיְהִלְלוּ אֶתְּהָ, שְׁכָל שְׁרֵי מַעֲלָה מֵהַלֵּלִים אֶת כְּנִסְתֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָיו ה'.

וְאֵעִ"פּ שֶׁבַּפְּשֻׁט הַכְּתוּב הַכּוּוֹנָה שִׁיְהַלְלוּהָ אֵל פְּרָעָה, הֵיא בְּסוֹד הַדְּבָרִים מֵהַלֵּלִים אוֹתָהּ לְמֵי שְׁשׁוֹלֵט בַּפְּרָעָה, לְפָנָיו מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּב"ה.

יָד כֵּב זֶרַע שְׂמִשׁוֹן. עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר אֶת כָּל תְּבוּאוֹת זֶרַעְךָ הַיֵּצֵא הַשְּׂדֵה שְׁנָה שְׁנָה. בַּגִּמ' (שְׁבַת ק"ט). דְּרָשׁוּ עֲשֵׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתְּעֵשֶׂר. וַיֵּשׁ לְפָרֵשׁ הַטַּעַם שְׁזוּכִים לְעִשִׂירוֹת מִפְּנֵי הַמַּעֲשָׁרוֹת, דִּהְנָה מֵה שְׂאֵנוּ חַיִּיבִים בַּמַּעֲשֵׂר הוּא לְפִי שְׁעִיד"ז נוֹדַע לָנוּ שֶׁהָאָרֶץ שֶׁל הַקְּב"ה הֵיא, וּמֵי שְׂאֵנוּ נוֹתֵן מַעֲשָׁרוֹת כְּתִיקוּנָן הֵיא אֵינוּ מוֹדָה שֶׁהָאָרֶץ שֶׁל הַקְּב"ה. וְאֵיתָא בַּגְּמָרָא (ב"מ ע"ג) בַּעֲנִין תְּשׁוּלוֹם הַמַּס שְׁחַיִּיבִים לְמֶלֶךְ, שְׁכָל קֶרֶקַע מִשְׁוַעֲבַדַּת עַבּוֹר תְּשׁוּלוֹם הַמַּס לְמֶלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ אֵמַר כָּל מֵי שְׂמִשְׁלָם מַס יִכּוֹל לְאֹכּוֹל מִן הַקֶּרֶקַע, וְעוֹד דְּמֵי שְׂאֵנוּ מִשְׁלָם יִשְׁתַּעֲבַד לְמֵי שְׂמִשְׁלָם, ע"ש. וּבּוֹדָאֵי כִךְ הוּא גַם בַּעֲנִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵיא הַקֶּרֶקַע שִׁיכַת לְהַשִּׁי"ת, וְאִנְחָנוּ עַבְדֵינוּ, וְנִתֵּן לָנוּ אֶת הַקֶּרֶקַע בְּכַדֵי שְׂנִשְׁלָם לּוֹ מַס, וְזֶה מֵה שֶׁנִּצְטוּוּנוּ עַל הַמַּעֲשָׁרוֹת, וּמֵי שְׂאֵנוּ נוֹתֵן זֶה הַמַּס אֵינוּ אוֹכֵל פִּירוֹת, כִּפִּי שְׁכַךְ הַמְּנַהֵג אֵצֶל כָּל הַמַּלְכִּים, וְלִכְךָ מֵי שְׂמִעֵשֶׂר פְּרוֹתֵינוּ כְּרָאוּי יִהְיֶה עֲשִׂיר, וּמֵי שְׂאֵנוּ מַעֲשֵׂר כְּרָאוּי יִהְיֶה עֲנִי, וְלֹא יוֹכֵל לְאֹכּוֹל מִפִּירוֹת הַשָּׂדֶה, שֶׁהֵיא לְפִי מֵה שֶׁנִּתְבָּאֵר יֵשׁ בַּמִּצְוֹת מַעֲשֵׂר גַם הוֹדָאָה בְּרוּרָה וּמִפּוֹרְסַמַּת שֶׁהָאָרֶץ שֶׁל הַקְּב"ה הֵיא וְאִנְחָנוּ עַבְדֵינוּ, וְלִכְךָ נַעֲשֶׂה מִמֶּשׁ כִּמוֹ מְנַהֵג הַמַּלְכִּים בְּתִשְׁלוֹם הַמַּס שְׂמִבּוֹאֵר בַּגְּמָרָא הַנ"ל דְּמֵי שְׂאֵנוּ מִשְׁלָם מִשְׁתַּעֲבַד לְמֵי שְׂמִשְׁלָם, כֵּן גַם לְעִנֵּין הַמַּעֲשֵׂר, מֵי שְׁנוֹתָן מַעֲשֵׂר, מִן הַרָאוּי הוּא שִׁיזְכָּה אֵף בַּחֲלֵק חֲבֵרוֹ שְׂאֵנוּ נוֹתֵן הַמַּעֲשֵׂר, וְלִכְךָ נַעֲשֶׂה עֲשִׂיר שֶׁהֵיא יֵשׁ לּוֹ חֲלֵק כְּפוֹל.

טו ח האדמו"ר ר' ישראל מגור ז"ל. די מְחַסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ. וּבְרִש"י אֵפִילוּ סוֹס לְרִכּוֹב עֲלָיו וְעַבְדֵינוּ לְרוֹץ לְפָנָיו.

ומבואר דמצות צדקה הוא לספק לעני כל מחסורו, ואף שאין צריך לו לקיומו ההכרחי כגון סוס לרכוב עליו. אמנם בספר ישמח משה להרה"ק רבי משה טייטלבוים זצ"ל, מפרש דאין כוונת הפסוק לספק כל אשר יחסר לו לעני, אלא בשהיה עשיר וירד מנכסיו, ועדיין לא נתפרסם הדבר לרבים, דמצוה להחזיק בו, בסוס לרכוב עליו, כפי אשר נהג בעת היותו עשיר כי על ידי כן לא יכירו בו שירד מנכסיו ולא יתבזה, והיינו מה שהקדים הפסוק "וְהַעֲבִיט תַּעֲבִיטוֹ" דמתפרש כפי מה שנתבאר דאיירי בעשיר שירד מנכסיו כי עני זה יתבייש ליטול מן הצדקה, והמצוה לתת לו לשם הלואה. אבל במי שעניו ידועה לכל, לא ציוונו למלא כל משאלותיו ותאוותיו, כי אם מה שנצרך לו לקיים.

ולאידך גיסא שמעתי שהרה"ק הרמ"מ מקאצק זצ"ל חלק כבוד לאחד שבא לבקרו באופן מיוחד, בהסבירו פשר הדבר, כי כשם שמצווה לתת לעני סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו אף שאינו אלא שטות וכבוד מדומה, מ"מ מצוה לתת לו כפי הנצרך לו, כן הוא הדבר באיש זה שכל מחסורו הוא להיות מכובד על הבריות, והוא רודף אחר הכבוד, לכן מצוה לכבדו ולהעניק לו כדי מחסורו, ומשמע מזה שתפס בפשוטו שמצות צדקה ליתן לעני כל מחסורו. ומפי הרה"ק הבית ישראל מגור זצ"ל שמעתי לחלק, דמעוה מעשר ודאי יש ליתן לעניים ממש כפי הנצרך להם להתקיים, אמנם אף אם נותן לו כל מחסורו כפי אשר יתאוה לו, לצדקה יחשב לו, ומצוה גדולה היא, אלא שלא תקנו מעשר לעניים, אלא בעניים ממש כדי לקיים את נפשם. אלא שהוסיף שאינו מורה כן הדין למעשה, אף שנראה לו כך. טעם ודעת בפרשתנו.

טו י זרע שמשון נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו פי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך. יש לדקדק כמה דקדוקים:

- (א) מהו הכפל לשון "נתון תתן".
- (ב) מדוע חזר הכתוב לומר "ולא ירע לבבך בתתך לו", הלא די היה לומר "נתון תתן לו ולא ירע לבבך".
- (ג) לכאורה איש שרע לבבו הרי אינו נותן כלל, ובפסוק משמע שדוקא כשנותן לאיש הזה, אז רע לבבו בכך, וזה צ"ב.
- (ד) מה כוונת הכתוב למעט באומרו "כי בגלל הדבר הזה יברכך", דמשמע למעט שלא בגלל דבר אחר.

וי"ל ע"פ מה שנקדים דיש ב' מיני חיובים לעשות צדקה, יש חיוב שכל איש ואיש מחויב ליתן כפי השגת ידו, דמי שנתן לו הקב"ה נכסים מרובים חייב ליתן הרבה, ומי שנתן לו הקב"ה מעט חייב ליתן מעט. ויש עוד חיוב, דאם הנתנה לפי ערך הנכסים של האנשים לא תספיק לצורך העניים, לפי שהם מרובים, או שאחד מן העניים יצטרך ממון הרבה כגון לפדות אותו מהשבי או להוציאו מבית האסורים, אז צריך כל אחד ליתן יותר מן הראוי לו. נמצא שהחיוב של המין הראשון הוא חיוב הכרחי, שמן הראוי שיפריש אדם מנכסיו לצדקה עבור מי שאין לו, ויש בזה חיוב שלא להיות כפוי על הטובה שקיבל מאת ה'. ואילו החיוב של המין השני אינו הכרחי אלא תלוי כפי הצורך. ולפי"ז יש לבאר את הפסוקים, דכנגד החיוב הראשון אמר הכתוב "נתון", כלומר שכל אחר מחויב ליתן לפי מה שנתן לו הקב"ה, והוסיף הכתוב "תתן לו" כנגד החיוב השני שתלוי כמידת הצורך, והדגיש הכתוב לומר "לו", היינו כפי הצורך לו כפי מחסורו. וכנגד החיוב השני אמר הכתוב "ולא ירע לבבך בתתך לו", שהוצרך להזהיר על כך שאינו רוצה שירע לבבך בנתנה מיוחדת זו כשאתה רואה שהנך צריך להוסיף יותר ממה שהיה מוטל עליך בתחילה לפי ערך ממונך, וזה מה שהדגיש לומר "בתתך", לו, היינו בנתנה זו שהוא כפי צורך העני, ולא כפי ערך נכסיו, ועל כך סיים הכתוב לומר שדוקא "בגלל הדבר הזה יברכך", דכשאתה נותן לפי ערך ממונך אינך יכול להיות מצפה לתשלום גמול או לתקות פרס, שהרי זה חובתך לעשות למי שנתן לך את הממון, והוי כפריעת חוב. אמנם כשאתה צריך ליתן יותר

מחובתך וכפי צורך העני ולא לפי ערך הממון שיש לך, אזי אתה יכול להיות מצפה לתשלום גמול ותקות פרס, ודוקא על המין השני אמר הכתוב "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוהיך".

טו יח דפי פרשת השבוע בר-אילן ראה פב

האם התייחס רשב"ם בפירושו לתורה לפירושו של ר' אברהם אבן עזרא?

פרופ' יהונתן יעקבס המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן.

על הפסוק המופיע בפרשתנו: "לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינָיִךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֶתוֹ חֲפָשִׁי מֵעַמְּךָ כִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים" כתב רשב"ם:

ויש מפרשים משנה שכיר – שש שנים הם, לפי שסתם שכיר שלש שנים, כדכתיב "בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כְּשָׁנֵי שְׂכִיר (ישעיהו טז, יד)". גם זה הבל. כי במקום אחר כתוב: "בְּעוֹד שְׁנֵה כְּשָׁנֵי שְׂכִיר (ישעיהו טז, טז)". רשב"ם לא הרבה לצטט מקורות אנונימיים בפירושו, ובכל מקום שבו הוא מפנה למקור קודם נשאלת השאלה מהו המקור. על פסוק זה כתב רשב"ם:

לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינָיִךָ – מצאנו כתוב: "בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כְּשָׁנֵי שְׂכִיר", וזאת ראייה כי אין רשות לאדם שישכיר עצמו יותר משלש שנים, גם לשוכר אותו הנותן שכרו. וזה טעם משנה, כמו כפול.

הזהות בין פירוש רשב"ם ובין הציטוט המופיע ברשב"ם מתגלה הן בתוכן הן בהסתמכות על הפסוק מישיעיהו. עובדות אלו מעלות את השאלה האם הכיר רשב"ם את פירושו של רשב"ם לתורה.¹⁸

ר' שמואל בן מאיר (רשב"ם, תתם-תקד לערך) ור' אברהם אבן עזרא (ראב"ע, תתמט-תתכד) נחשבים לגדולי פרשני הפשט בימי הביניים. פירושו של רשב"ם למקרא מייצגים את שיא פרשנות הפשט של 'אסכולת הפשט' בצפון צרפת. אמנם ראב"ע כתב את רוב פירושו למקרא בארצות הנוצרים, אך פירושו מייצגים את פאר פרשנות הפשט הספרדית. הזיקה בין שני פרשני פשט אלה העסיקה את המחקר שנים רבות. רשב"ם אינו נזכר בשום מקום בכתבי ראב"ע, וראב"ע אינו נזכר בשום מקום בפירושו של רשב"ם הנמצאים בידינו. החל מלפני 200 שנה עסקו חוקרים בשאלה, האם ניתן למצוא בכתבי ראב"ע התייחסות לפירושו של רשב"ם. ברם, למרבית ההפתעה, שנים רבות לא נבדקה בצורה משמעותית הזיקה ההפוכה: האם ניתן למצוא בכתבי רשב"ם התייחסות לפירושו של ראב"ע למקרא.

ידוע שראב"ע הגיע בנדודיו לצפון צרפת, מקום מגורי רשב"ם. ידוע גם שהוא התכתב עם ר' תם, אחיו הצעיר של רשב"ם וראש יהודי צרפת בעת ההיא. ברור שהגעתו של ראב"ע לצפון צרפת עשתה רושם גדול על הקהילה היהודית. יש להדגיש שבעוד שראב"ע זלזל בצרפתים, ובעיקר בתורת הלשון שלהם, הרי שחכמי ישראל בצרפת העריכו מאד את פירושו של ראב"ע. לכן קשה להאמין שרושם זה לא כלל בין השאר גם התעניינות של חכמי ישראל בצפון צרפת בפירושו של ראב"ע למקרא.

השוואת פירושיהם של שני הפרשנים מעלה עשרות מקרים שבהם פירוש הפשט של השניים זהה.¹⁹ ברם, זהות זו אינה מצביעה בהכרח על הכרה הדדית וזיקה בין הפרשנים, מכיוון שייטתן ששיטתם הפרשנית הדומה הובילה אותם לתוצאות פרשניות דומות. יש לבדוק את העניין במקרים שבהם לא רק זהות הפירושים מצביעה על זיקה אפשרית. לשם כך בדקתי את כל המקומות שבהם רשב"ם מזכיר פירוש שקדם לו, אך ללא אזכור שמו המפורש של המפרש. בחלק מהמקרים האלה עולה אפשרות שרשב"ם אכן מתייחס לפירושו של ראב"ע. להלן יוצגו כמה דוגמאות לכך:

1. בפירוש לבראשית ל:יא כתב רשב"ם:

בא גד – בא אלינו מזל טוב, כמו "הַעֲרִיכִים לִגְד שְׁלָחַן (ישעיהו סה, יא)" ... והמפרש לשון 'גדוד' טועה הוא, שאעפ"י שהשמות מעין האמירה, כמו ראובן: "כִּי רָאָה יְיָ בְּעֵינָיִי (בראשית כט, לב)", ושמעון: "כִּי שָׁמַע יְיָ (פס' לג)", אמירת האשה אין לנו לכותבה אלא כעין עיקר הדיבור, וגד אינו יכול להיות לשון 'גדוד' בלא כפילות של שני דלתיו.

רשב"ם התייחס בצורה אנונימית לפירוש אלטרנטיבי ('והמפרש'), ודחה אותו. פירוש זה נמצא אצל ראב"ע על פסוק זה: "וטעם גד – גדוד, כי יש לה גדוד בנים". ראב"ע ידוע כמדקדק גדול, אך רשב"ם לא קיבל במקרה זה את פירושו ונימק את התנגדותו בהרחבה.

1 זהו נוסח מקוצר של מאמרי "Does Rashbam's Commentary on the Torah Acknowledge the Commentaries of Rabbi Abraham Ibn Ezra?" JJS 61,2 (2010), pp. 291–304. במאמר המלא ימצאו המעוניינים דיון נרחב יותר וכן הפניות מפורטות למחקרים קודמים בנושא.

2 ראו: אליעזר מרגליות, "היחס שבין פירוש הרשב"ם לפירוש ראב"ע על התורה", ספר אסף - קובץ מאמרי מחקר, ירושלים תשי"ג, עמ' 358–360, וביתר הרחבה: איתמר כסלו, "הפשטות המתחדשים בכל יום" - פירושו הקצר של ראב"ע לתורה כמקור לרשב"ם בפירושו לתורה", תרביץ עט (תשע"א), עמ' 413–438.

2. "וְהָיָה נֶחֱשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ" (בראשית מד, ה) – יש לומר שהיה מראה עצמו לעיניהם כיודע ענינים על ידי קסם ונחש, ושמה בכוס היה קוסם. ויש מפרשים חכם כמותו ינחש על הכוס מי גנבו ממנו לפי שכתוב לפנינו 'כי נחש ינחש איש אשר כמוני', ואין כתוב שם ינחש בו. רשב"ם הציע שני פירושים לפסוק. לפי הפירוש הראשון, "יְנַחֵשׁ בּוֹ" – בכוס, הכוס מסייעת לחשיפת הגנבים. לפי הפירוש השני, "יְנַחֵשׁ בּוֹ" – על הכוס, אך הכוס אינה מסייעת לחשיפת הגנבים. גם ראב"ע הציע מספר פירושים לפסוק, ובין השאר כתב בשם ר' יונה אבן ג'נאח: ויאמר ר' יונה כי פי' בו – בעבורו, וכן הוא טעמו, והוא ישאל למנחשים בעבורו, גם כי נחש ינחש, כי איש כמוני יש לי מנחשים.

פירוש זה זהה לפירוש השני שצוטט על ידי רשב"ם. ההנחה המקובלת היא שספרי ריב"ג שנכתבו בערבית לא היו בידי רשב"ם. לפיכך סביר להניח שרשב"ם התייחס לפירוש המופיע אצל ראב"ע.

3. "בְּפֶתַח עֵינֶיךָ" (בראשית לח, יד) – בשער של פרשה דרכים שהכל עוברים ונראים לעינים דרך שם. והמפרשו שם עיר, טועה, שהרי כתוב לפנינו "הוא בְּעֵינֶיךָ" (פס' כא), ואילו היה שם עיר, היה לו לומר 'בעינים', הבי"ת – חטף [א"ה. שזא], שלא מצינו שיאמר בביתאל, ביריחו, בירושלים. גם כאן ניתן להצביע על פירוש ראב"ע כעל המקור האנונימי של רשב"ם: "בְּפֶתַח עֵינֶיךָ" – שם מקום". כאן, בניגוד למקרים הקודמים, יש מקור גם בחז"ל לפירוש האלטרנטיבי שהביא רשב"ם: "ר' חנין א"ר מקום הוא ששמו עיניים וכן הוא אומר תְּפֹחַ וְהָעֵינֶיךָ (יהושע טו, לד) (בבלי סוטה י"א). ברם, דומני שהניסוח המופיע ברשב"ם מעיד על כך שהוא לא התייחס לדברי חז"ל. כאשר רשב"ם התייחס לחז"ל הוא השתמש בצורה שיטתית בלשון "חכמים" או "רבותינו", ולא בלשון סתמית "והמפרשו". גם הניסוח החרוף "והמפרשו ... טועה" אינו מתאים ליחסו של רשב"ם לדברי חז"ל. על כן סביר להניח שרשב"ם לא התייחס כאן לדברי חז"ל (שאולי נעלמו ממנו באותו רגע²⁰), אלא לדברי ראב"ע.

4. להלן מקרה שבו ייתכן שרשב"ם התייחס לפירוש של הפרשן הקראי ישועה²¹ המצוטט על ידי ראב"ע.

"אָחַר שְׁלוּחֵיךָ (שמות יח, ב) – לאחר שהחזירה ושילחה משה ממצרים, שלא ראינו עד עכשיו שהחזירם לבית חמיו.

ויש מפרשים ואחרי כן שלח לה נדוניתה, כדכתיב "ויתנח שילוחים לבת פרעה" (כך במקור: "ויתנח שְׁלוּחֵיךָ לְבֵתוֹ" (מלכים א, טז, טז)). ונראה הוא פשט, שלא מצינו מקראות בעניין זה. אלא קודם ששלחה יתרו לה ולבניה במדבר, היה לו לכתוב למעלה אחרי פרשת "דְּמִים לְמוֹלֵת" (שמות ד, כו): 'ואחר כך חזר משה ושילחה אצל אביה לה ולבניה, דוגמת "וְחָסָם הוּא אֲבִי כְנַעַן" (בראשית ט, יח)'. פירוש זהה לפירוש השני המופיע ברשב"ם ניתן למצוא אצל ראב"ע:

אחר שלוחיה – יש אומרים אחר ששלחה אל בית אביה מדרך מצרים. ויש אומרים שנתן לה גט. ורבי ישועה אמר ששלוחיה הוא דורון ומנחה, כמו "שְׁלוּחֵיךָ לְבֵתוֹ", והטעם: אחר ששיגרה דרונה. [א"ה. במפעל בר-אילן הוסיפו מפיך במלה ששיגרה, וזה שולל כל יכולת להבין את ראב"ע. כוונת ראב"ע שציפוריה שילחה דורון למשה. הבה נעיין בפירוש הארוך אחר שְׁלוּחֵיךָ – אחר ששלחה דרונות אלי; כמו "שלוחים לבתו" וזה קרוב אלי. הכוונה כנראה לדורון שאביה יתרו העניק למשה עברה כשנישאה לו, וכוונת הכתוב שיתרו בא להשיב למשה את בתו הנשואה לו כדין]

הדמיון בין פירושו של ישועה ובין הפירוש האנונימי המופיע ברשב"ם הוא הן בתוכן הן בפסוק המצוטט להוכחת הפירוש. רשב"ם לא נחשף לפירושי הקראים שנכתבו בשפה הערבית, ולכן סביר להניח שראה את הפירוש אצל ראב"ע. בניגוד לכל המקרים הקודמים, במקרה זה ציטט רשב"ם את הפירוש האנונימי לא מתוך התנגדות וויכוח אלא מתוך הסכמה ואימוץ. הנתונים שהוצגו כאן מסייעים לנו לתארך בצורה מדויקת למדיי את הזמן של כתיבת הפירוש לתורה על ידי רשב"ם.

על מועד חיבוריו של ראב"ע וסדרם יש בידינו נתונים מדויקים למדיי. לענייננו חשובים הפירוש הקצר לתורה, שפורסם בלוקא שבאיטליה בין השנים תתקט-תתקק. והפירוש הארוך לתורה שפורסם ברואן שבצפון צרפת בין השנים תתקט-תתקק. ההנחה המקובלת היא שכאשר כתב ראב"ע את הפירוש הארוך הוא הכיר כבר את פירוש רשב"ם והתייחס אליו. אם נסתמך על הראיות שהוצגו לעיל מתברר, שכאשר כתב רשב"ם את פירושו הוא הכיר כבר את הפירוש הקצר של ראב"ע. סביר להניח אם כן שפירושו של רשב"ם נכתב בטווח השנים שבין כתיבת שני פירושו של ראב"ע, דהיינו לאחר תתקק, אך לפני תתקט.

²⁰ א"ה. אין כל צורך בזה, רשב"ם מתעלם הרבה פעמים מדברי התלמוד, לכן לא יפלא אם פירוש שמופיע בתלמוד, יובא אצלו רק בבואו לחלוק על מפרש אחר ללא הזכרת חז"ל.

²¹ ראב"ע מכנהו ר' ישועה.

טז טז הרב גמליאל רבינוביץ נר"ו. בפרשתנו כתוב, שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיהָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר. ובספר מרפסין איגרי, בפרשתנו הקשו, וז"ל, בתפילת מוסף של שלוש רגלים אנו אומרים "טוב ומטיב הדרש לנו... ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלוש פעמי רגלינו".

קשה הלא לעתיד לבוא יעלו לבית המקדש לא רק בשלוש פעמי רגלינו, אלא וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹוא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי אָמַר יְיָ (ישעיהו סו, כג) "עב"ל. (א) תירצו שם בשם מרן הגרי"ש אלישיב זיע"א, וז"ל: "ושם נעלה ונראה" – הכוונה להראות על ידי הבאת עולת ראיה, וזה באמת יהיה רק ב"שלוש פעמי רגלינו" גם לעתיד לבוא. ואולם, "מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת", כלומר: השתחויה בלבד, תתקיים כל שבוע לעתיד לבוא. עב"ל.

(ב) עוד תירצו שם בשם הגרי"מ פיינשטיין, וז"ל: תפילה ובקשה – לחוד, והבטחת הקב"ה על ידי עבדיו הנביאים – לחוד. כלומר: בתפילותינו על בנין בית המקדש אנו מבקשים שלכל הפחות נראה כבתחילה – שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה, ויחזיר לנו הקב"ה את העבר להווה. מה שאין כן, בהבטחה שמבטיח הקב"ה לעם ישראל לעתיד לבוא, הוא מבטיח לנו שתעלה קירבתינו לפניו על העבר. עב"ל.

(ג) לענ"ד י"ל בס"ד שאמנם לעתיד לבוא יעלו לבית המקדש "מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו", אולם חובת העלייה לבית המקדש תהיה "בשלוש פעמי רגלינו" בלבד. והבן.

פֶּן לַחֲכָמִים וְיַחֲכִים-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר גליונות ([jewishoffice.co.il](http://www.jewishoffice.co.il))

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

ברשת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺